

ZEVEN WEGEN de kunst van barmhartigheid

ZEVEN WEGEN

de kunst van barmhartigheid

STEFAN BELDERBOS

WICHERT VAN DIJK

MARLEEN HENGELAAR

JELTJE HOOGENKAMP

COR KUIJVENHOVEN

ALMATINE LEENE

ERICA MEIJERS

RIEN WATTEL

KEES DE WINTER

CHRISTIEN CROUWEL

PAUL VAN GEEST

SJEF HERMANS

CORRIE KOPMELS

FRITS DE LANGE

RENÉ VAN LOENEN

MARGRIETHA REIJNDERS

ASTRID VAN DE WEIJENBERG

KEES VAN DER ZWAARD

VOORWOORD

De kunst van barmhartigheid beoefenen is vooral een kwestie van durf. De moed om elkaar onder ogen te komen, de wil om elkaar te helpen.

Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Het wereldwijde weldoen kunnen we niet anders dan uitbesteden aan grote organisaties. Zij proberen ons wakker te houden met een niet-aflatende stroom aan informatie en bankrekeningnummers en bieden ons als beloning een warm gevoel en belastingaftrek. Daar is niets op tegen. Het is waarschijnlijk het best bestede geld in ons uitgavenpatroon.

Op de vierkante meter van alledag zijn er ook andere mogelijkheden ons te bekwaamen in barmhartigheid – als we durven. Want daar komen we elkaar in levenden lijve tegen, als mensen die van elkaar afhankelijk zijn. In alle onvolkomenheid en onvolmaaktheid.

Dit boek onderzoekt die soms lastige ontmoeting. We kunnen daarbij op verrassingen stuiten, zoals de onmisbare dimensie van de wederkerigheid. Maar ook dat barmhartigheid behoort tot het hart van geloof en kerk.

In dit boek komen we elkaar en onszelf tegen in beeld en woord. Allereerst via de kunst: schilderijen, foto's, gedichten, kerkliederen en songs, films en boeken. Maar ook in achtergrondartikelen en columns. Alles staat in het teken van de kortste weg: 'doen is geloven', zoals Erica Meijers overtuigend aantoont. De codenaam luidt ZEVEN en is te ontsleutelen via Matteüs 25 : 31-46.

De Raad van Kerken in Nederland, de Protestantse Kerk in Nederland en andere kerken en organisaties doen van harte mee. Zo oefenen we ons gezamenlijk in de bijna naïeve kunst van barmhartigheid. Het gevoel dat 'iets verpletterend en ontwapenend eenvoudig het juiste antwoord is' (C.S. Lewis).

Christien Crouwel

Raad van Kerken in Nederland

Rieks Hoogenkamp

De Roos van Culemborg

MEER TALEN SPREKEN

Rien Wattel

Een kerkganger zegt tegen de dominee: ‘Tegenwoordig gebruik je altijd schilderijen bij je preek. Heb je niks meer te zeggen?’ Een ander klaagt over de film- en leeskringen in het jaarprogramma: ‘Ik voel meer voor grondige bijbelstudie.’ Armoede troef, omdat we niet meer weten wat we nog te zeggen hebben?

Het zijn spannende vragen bij een project als ZEVEN, met zeven keer drie beeldende kunstwerken naast drie poëtische bij een bijbeltekst. Vullen schilderijen, foto’s en films onze verlegenheid met wat we niet meer weten? Worden preken enkel nog ‘een praatje bij een plaatje’?

Vaak zeggen mensen: ‘We leven tegenwoordig toch in een beeldcultuur?’ Klopt: heel jonge kinderen leren al Engels vanuit tekenfilmpjes. Whiteboards horen bij de vaste uitrusting van klaslokalen en collegezalen. Maar hier gaat het om meer: over de specifieke plek van kunst in een breed project dat geloof, kunst en maatschappij verbindt. Nog preciezer: hoe verhouden geloof en kunst zich tot elkaar?

Beide kijken naar dezelfde werkelijkheid en beide voelen ze: die werkelijkheid daagt ons uit. Pinchas Lapide formuleert het uitdagend: ‘Kunst en religie - deze twee verheven uitingswijzen van de mens tekenen onvermoeibaar protest aan tegen het roest en kopergroen van het dagelijks leven, dat door te veel vertrouwdheid en traagheid des harten het eeuwige wonder van de schepping banaliseert.’

Theoloog Erik Borgman zegt in *Trouw* (13 februari 2020): ‘Zelf denk ik dat kunst en religie daarin overeenkomen dat ze geen betekenis willen opleggen, maar uitgaan van een appèl. Ze reageren op betekenis die op ons afkomt. Tegelijkertijd blijft die betekenis ongrijpbaar.’

Borgman en Lapide zien kunst en religie zelfstandig naast elkaar. Kunst die ‘in dienst van’ werkt of ‘kunst met een boodschap’ wordt vaak voorspelbaar en weinig boeiend. Kijk maar naar de negentiende eeuwse vrome kunst in de Rooms-Katholieke kerk: die volgde strikte richtlijnen van wat de gelovigen moesten geloven. Het communisme in Rusland en de DDR in de twintigste eeuw eiste van kunstenaars hetzelfde. Om van de kunstvisie van nazi-Duitsland maar te zwijgen.

Dat maakt mij ook altijd extra alert als iets als ‘religieuze, kerkelijke of christelijke

kunst' gepresenteerd wordt: wat wil die kunst? Tonen waartoe religieuze of christelijke inspiratie kan leiden of hoe die je blik op het leven kan kleuren? Of mij in een dogmatisch frame dringen? Mij tot geloof brengen? Middeleeuwse glas-in-loodramen waren duidelijk in hun bedoeling: een soort beeldbijbel zijn. Mooie uitspraak van het Concilie van Constantinopel (869/870): 'zo ondergaan wij allen, geletterden en ongeletterden, de werking van afbeeldingen met hun kleuren tot ons nut en voordeel.' Een andere meerwaarde ervan is dat ze de kerkrimte een heilige atmosfeer geven, 'sacraliseren', en door hun lichtspel 'God voelbaar nabij' brengen.

Wat wil een kerk die kunst binnenhaalt? Dat moet voor elke kerk de beginvraag zijn. In onze projecten rond Luther, Bonhoeffer en in ZEVEN werken we met kunst, omdat het verbeelden van thema's een eigen denk- en belevingsproces heeft. En een eigen taal ontwikkelt. Over vormen en kleuren. Hun kracht en waarde. Abstracties en grafisch werk appelleren op andere delen van ons denken en voelen. Zo laten de schilderijen van Jeltje Hoogenkamp ons met een nieuw framework naar oude tekstinhouden kijken. De expressionistische foto's van Kees de Winter doen dat op hun eigen wijze. In onze projecten gaan we die uitdaging aan, dat gesprek, misschien ook die kritiek op onszelf en onze traditie.

Door zo te werken ervaren we de eigen plek van kunst naast geloof. Kunst laat ons zien hoe je óók kunt kijken. Kijken naar de staalplaten van Richard Serra in Voorlinden of Kröller-Müller roept gevoelens op van hoe ruimte werkt en dus vrijheid, beweging. Hoe die anders kan zijn dan hij lijkt. Hoe wij balanceren tussen 'vastheid' en 'zweven'. Een schilderij van Vincent van Gogh laat ons de betekenis van licht zien in relatie tot dreiging en duisternis. Ervaringen die we herkennen uit bijbelverhalen - of die we door kunst juist daarin gaan ontdekken.

Extra nauw luistert dat bij permanente kunstwerken in de eigen kerk. Een goed overlegproces met de kunstenaar is het eerste vereiste. Waar ben je als kerk naar op zoek? Welke 'taal' daagt je uit? De kunstenaar is net als de predikant en kerkmusicus een vakman. Even tussendoor: die moet je dan ook fatsoenlijk betalen.

Ten slotte: kunst in de kerk vraagt ook léf, mag schuren. 'De kerk moet de kunst niet gebruiken om mensen weer over de drempel te trekken. Juist als tegenstem kunnen kunst en religie bondgenoten zijn. Ze kunnen elkaar onderbreken. De kerk mag wel met wat meer lef kunst aan het woord laten' zegt Borgman. Dat willen we in ZEVEN doen.

HONGERIGEN VOEDEN

Een propere Hollandse stad, welvarend met stenen huizen, vormt het decor. Welgestelde burgers geven brood aan de armen. Een groepje sloebers dromt samen op de voorgrond bij de deur van een huis. De vrouw houdt de mand met brood op, haar man deelt het uit. Hij let niet op bij wie het terecht komt (linkerhand/rechterhand, Matteüs 6 : 3). Hij geeft brood aan de blinde man met de rode gescheurde mantel, wiens vrouw het brood doorgeeft aan het kind op de grond. Hoewel ze arm zijn, zijn ze zorgzaam voor elkaar. De man met de mismaakte voeten staat op de sociale ladder nog een trede lager. Jezus, herkenbaar aan zijn traditionele Jezusgezicht, staat precies in het midden van het paneel tussen de bedelaars. Als enige kijkt hij de beschouwer aan.

Verhalen

Genesis 41 : 47-49, 53-57 beleid, Leviticus 23 : 22 laten liggen, Spreuken 6 : 30 stelen, Marcus 2 : 23-28 prioriteiten, Lucas 14 : 12-14 uitnodigen, Johannes 6 : 1-59 brood.

In één zin

Wie voldoende te eten heeft denkt aan godsdienst, wie honger heeft aan diefstal.

Hongerigen te eten geven is de meest directe uitleg van je naaste liefhebben.

Er zijn mensen die meer eten dan honger hebben en mensen die meer honger dan eten hebben.

Bovendien

Wij leven in het voorlaatste en geloven in het laatste. Het laatste is beslissend, het voorlaatste de plaats waar wij worden opgeroepen Christus te volgen (Dietrich Bonhoeffer).

De armen staan niet dichterbij God, maar wel staat God dichterbij de armen (Bob Goudzwaard).

Ook dat nog

Nooit kijken we diepzinniger dan bij de bestudering van het menu.

Mijn geweten is schoon: ik gebruik het niet (Jerzy Lec).

De dichter:

wie / brood / uit de goot / haalt buigt / voor zijn eten

Jan Arends

Ze heeft zich achter het gordijn verstopt,
maar niet voor lang, want wil te graag
aan mij verschijnen, me begroeten.

Ik zal vast iets lusten na mijn reis hierheen.
Ze tovert triomfantelijk een groot stuk taart,
danst en springt de kamer rond,
trekt me haar wereld in van beren en ballonnen.

Een grote zeepbel in het blauw geblazen
weerkaatst de regenboog. Ze juicht
als hij uiteenspat in een regen van geluk.

